

sa la flor de llit». Alguns escriptors del cat. oriental han usat encara *rel*: un cas isolat en la prosa de PCorromines (que quasi sempre se serveix d'*arrel*) el revela com a apropiat per a un ús emfàtic, figurat i ponderatiu: «ha vist podar un arbre en corona de frare? Allò no és una esporgada --- i encara l'arbre --- les branques no les sabria estimar; mentre que a mi em llevaren la primera verda fronda de la meua vida i ni les *rels* em deixaren» (*Les Llàgrimes de Sant Llorenç* II, x, O. C., 362a6).

En les terres valencianes predomina *raïl*, forma que sembla ser general en el Nord i Centre,¹³ però les formes amb *e* repareixen en algunes de les comarques d'enllà del Xúquer; *raïl* se sent fins i tot a Alcoi: «en abril, no toques *raïls*», proverbí a Alcoi (*raïl* i *arraïl* tots dos en MGadea, *T. del Xè* III, 52), però tornava a anotar *arraeletes* a les Serres d'Alzira, *la rèl* o *l'arrel* a dos pobles de Vallidigna —Simat i Tavernes— però les *rels* a Benifairó, *arrels* a Tàrbena i aquesta o una forma semblant a Polop.

En rossellonès hi ha avui formes amb *e* —*aqueixos arrels*, masculinitzat a Formiguera de Capcir— que constatem especialment pel derivat *un aire desrelat* Aiguatèbia, *un a. derrelat* a Er i en el Capcir, mentre que a Sançà vaig notar «tot el bosc era *rèzigat* perquè hi embauçaven <'rossegaven' daltabaix> troncs» i per això en diuen Camps de *l'Arrasigada* 'arrencada de bosc' (1960).

DERIV.: *Arrelar* [1640, DTo.; *arrelar-se* Lacav.; *Atl.*, 194, 264; intr. «aquella pobresa dolorosament disfressada que *arrela* sols en les ciutats grans», N. Oller, *La Papallona*, 61; *arrelada*; *arrelat*, -ada [N. Oller, *Papallona*, 179; *arraïlat*, Morella, 1961]; *arrelam* [Verd., *Canigó* II, «per l'*arrelam* del Canigó se'n puja»]; «soques de pins corsecats pels llamps, qual gris *arrelam* ---», Bosch de la Tri., *Pla y Munt.*, 234]; *arrelamenta* [Princ., *AlcM*; «la *raïlamenta* del serreig sostén el caixer de la séquia», Castelló de la P., 1961]; *arrelar*, *arrelissam*, *arrelisser*, *arrelum* (*AlcM*); *arrelut* 'tossut' (Montayà, *Ponts*, p. 212, i segons *AlcM* a tot Urgell, i *arredut* deu ser errada per això en Pol, V. d'Àneu, p. 9).

Formes antigues d'inicial (*ar*)*raïg*-, provinents dels derivats llatins tipus RADICARE: «imagina --- la sutzetat qui és en home e fembra per lutzúria --- per so que --- en ton remembrament no pusque *arraygar* --- per aquell *arraygament* met raïls en la volentat», «tant és lutzúria viscós vici e *arraygat* en home que, sens oració hom no-l pot gitar», «lo cardenal no-ls poch avenir, com no-n podia gitar la avarícia qu'en l'ànima de cascú s'era *araygada*», «en les obres que aquell bisbe feia, havia ten gran poder creueltat, que karitat quaix no havia en qui se *arrayguàs*», Llull (*Do. Pueril*, ed. Gili, 150, 149; *Blanq.* II, 162.22; *Merav.* III, 119). *Arraigada*. *Desraïgar* 'desarrelar' [S. XIV, Oliver, *Excitatori*, 193]. *Raigada*; *raigal*; *raigam*; *raigar* [a penes menys antic que *arra-* sí bé més rar: «així's *raigua* <ms. A, *rayigue* ms. I> lo peccat dins lo cor: així la planta met grans raïls ---», Eixim., *Dones*, cap. 271, 188r1]; *raiguer*, *raiguera*, V. supra; *enraigar*:

Llull l'usava com a variant fonètica de *arraïgar*, en una de les seves obres més antigues: «tant eren los hòmens *enraygats* en la fe en que eren, en la qual los havien meses lurs pares e accessors --- Natura és de veritat que sia pus forts en la ànima *arraygada*, que falsetat ---» (*Gentil*, p. 302); *rigot* 'restes d'una fruita', ribag. (a Sopeira, *CongrLiCat.*, 328 <*raïgot*). *Desarrelar* [1695, Lacav.; *Atl.*, 246], *desrelar*, *derr-* ross. (V. supra); *desarrelament* [1695, Lacav.].

10 Derivats savis: *Radical* ['pertanyent a les arrels vitals': *l'humit radical*: Llull, BMetge, *Proc. Olives*, Lacav.; 'que afecta l'arrel o principi', c. 1500, Albert Gran; 'que canvia en tot, des del fonament; extrem', S. XIX; 'que es refereix a l'arrel gramatical o matemàtica', S. XIX] pres del ll. *radicalis*; *radicalisme*; *radicalment* [Eiximenis, BMetge]; *radicar* [S. XIV, *AlcM*; DTo., 1757]; *radicació*. *Radicula*; *radicella*; i els cpts. *radicícola*, *radiciforme*, *radictvor*. *Erradicar*.

Del gr. *pl̥ça* 'arrel', mot de la mateixa família indoeuropea que el ll. *radix*, s'han format els cpts. savis en rizo-: *rizòfag*, *rizocàrpic*, *rizòfita*, *rizoforàcies*, *rizografia*, *rizoida*, *rizomorfs*, *rizòpodes*, *rizotònic* (amb el negatiu *arizotònic* 'accentuat fora de l'arrel o radical'); *arrixe*; *arizòfita*; i el derivat *rizoma* (amb *rizomatós*).

1 El manuscrit, segons la còpia, que en féu Milà i Fontanals, fora d'aquest detall conserva exactament els tres versos últims, i altera un poc els dos primers però en forma que es pot redreçar fàcilment per la rima i el compte de síl·labes (*Obr. Co.* VI, 184). — 2 Ni tan sols la variant *raitz*, un poc més estesa ja a l'Edat Mitjana i en parlars moderns (fins i tot el *raic* d'algunes zones gascones i altres no és difícil) del que sol passar: però ací la dissimilació i la posició pretònica afavoriren un afebliment més radical de la ð intervocàlica. — 3 Cançó IV, *En pesamen me fay estar amors*, v. 44; Långfors, ed. *Cl. fr. du M. A.*, núm. 42, p. 12, voldria traduir «rayon» evidentment fora de lloc en el context. — 4 Ja se sap que era el vici de Fouché: no mirar prim en supòsits de llatí vulgar. No està més fundat que l'etimologia RADICULA en què pensava To. Forteza (*Gram.*, § 18, p. 15), que *AlcM* deixa en just i piadós silenci, tot i que ací hi havia almenys l'especiós pretext del fr. *racine* RADICINA. — 5 Allí fins i tot el sospitós *reyal*, p. 66; també *raïll*, *Arra de A.*, 163.5. *AlcM* n'afegeix encara algun en Eiximenis, Ausiàs i algun altre text poc il·lustre. En el receptari valencià de Micer Joan, a. 1466: «la *rael* dels mals vins e la llavor de les malves», *BABL* VII, 323; en una missiva rossellonesa tardana de 1458 (*RRL* I, 329). — 6 *Quaresma*, 6.15, 124.129; però «les *raïls* del arbre» en els *Sermons* II, 145.28. — 7 Id. JBru, *Misc. Folkl.* d'Arabia, 154; però per a Tortosa aquest dóna *raïl*, que és com vaig notar-ho també a Flix, i ho confirma Vergés i Paulí: «la *raïl* mare dels conflictes» (*Espurnes* v, 13). Segons Alcover (*BDLC* IV, 250) *rā'el* a Sineu de Mallorca. —

8 En aquest sentit *rayguer* (de la muntanya) en dues fonts mallorquines antigues, *Marsili* i doc. de 1419,